

الدّرس الثالث و الرَّابِع : أَشْكال الأفعال (ثلاثي مجرد و ثلاثي مزید) دهم مشترك و انساني

يكي از تقسيم بندي هاي فعل ، بر اساس حروف اصلي و زائد آن است .
 در زبان فارسي تعداد حروف افعال در يك صيغه (سوم شخص مفرد مذكر) متفاوت بوده
 و گاهي دو حرفي، گاهي سه حرفي، گاهي چهار حرفي و حتي بيشتري است. مانند اين موارد:
 دو حرفي : شد، زد و ..

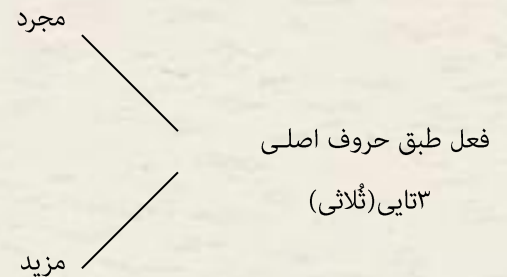
سه حرفي: رفت، آمد، گفت، ديد، پخت، داد و ..

چهار حرفي: شنيد، خورد، آورد، بافت، تاخت و ..

پنج حرفي: خنديد، باريد، تكاند، ناليد و ..

در زبان عربي نيز چنين است. گاهي در سوم شخص مفرد مذكر فعل، فقط حروف اصلي را مي بينيم (مثل خَرَجَ (حروف اصلي: خ ر ج) به معني خارج

شد) و گاهي علاوه بر حروف اصلي حروف زائدي وجود دارد (مثل: أَخْرَجَ (حروف اصلي: خ ر ج) به معني خارج كرد) . به اولي **ثلاثي مجرد** و به دومي **ثلاثي مزید** گفته مي شود.

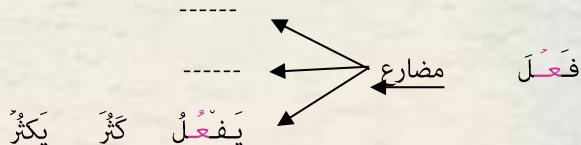
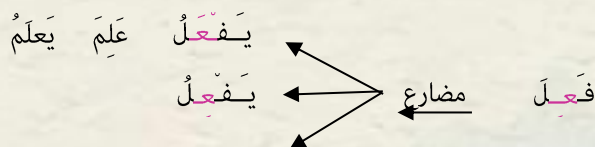

ثلاثي :

فعلی است که سه حرف اصلي داشته باشد .

ثلاثي مجرد :

آن است که حروف اصلي آن سه تا بوده و به **اولين صيغه ي ماضي (سوم شخص مفرد مذكر)** آن حرف يا حروفی اضافه نشده باشد. ثلاثي مجرد،
 سماعي است . يعني وزن ماضي ، مضارع و مصدر آن از قاعده ي خاصي پيروي نمي کند (توضيح آن در حد ما نيست) . اوزان آن ها را مي توان با
 قمارين بسيار و يا مراجعه به كتب لغت يا واژه نامه ها فهميد .

آن است که حروف اصلی آن سه تا بوده ، اما حرف یا حروفی به اولین صیغه ی ماضی (سوم شخص مفردمذکر) آن اضافه شده باشد . ثلاثی مزید، قیاسی است، یعنی وزن خاصی دارد و از قانون مخصوص خود پیروی می کند .

کلاً ۱۲ باب دارد که در کتب مدرسه ای به ۸ باب آن اشاره شده است . هر کدام از این باب ها هم منظور خاصی را می رسانند .

باب	ماضی	مضارع	امر	مصدر	حروف زائد	منظور از باب
إفْعَال	أَفْعَلَّ	يُفْعَلُّ	أَفْعَلْ	إفْعَال	همزه	متعدی ساختن فعل
	أَحْسَنَ	يُحْسِنُ	أَحْسِنْ	إحسان		
تَفْعِيل	فَعَّلَ	يَفْعَلُّ	فَعَّلْ	تَفْعِيل (تَفْعِيلَة)	تکرار عین الفعل	متعدی ساختن فعل
	قَدَّمَ	يُقَدِّمُ	قَدِّمْ	تقديم		
مُفَاعَلَة	فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	فَاعِلْ	مُفَاعَلَة (فَعَال)	الف	مشارکت
	دَافَعَ	يُدَافِعُ	دَافِعْ	مُدَافَعَة (دفاع)		
تَفَاعُل	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ	تَفَاعُل	ت - الف	مشارکت
	تَكَاتَبَ	يَتَكَاتَبُ	تَكَاتَبْ	تَكَاتَبْ		
اِفْتِعَال	اِفْتَعَلَ	يِفْتَعِلُ	اِفْتَعِلْ	اِفْتِعَال	همزه - ت	اثر پذیری
	اِفْتَتَحَ	يِفْتَتِحُ	اِفْتَتِحْ	افتتاح		
اِنْفِعَال	اِنْفَعَلَ	يِنْفَعِلُ	اِنْفَعِلْ	اِنْفِعَال	همزه - ن	اثر پذیری
	اِنْقَلَبَ	يِنْقَلِبُ	اِنْقَلِبْ	انقلاب		
تَفَعَّل	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلْ	تَفَعَّل	ت - تکرار عین الفعل	اثر پذیری
	تَقَدَّمَ	يَتَقَدَّمُ	تَقَدَّمْ	تَقَدَّمَ		
اِسْتِفْعَال	اِسْتَفْعَلَ	يَسْتَفْعِلُ	اِسْتَفْعِلْ	اِسْتِفْعَال	همزه - س - ت	طلب و درخواست
	اِسْتَغْفَرَ	يَسْتَغْفِرُ	اِسْتَغْفِرْ	اِسْتِغْفَار		

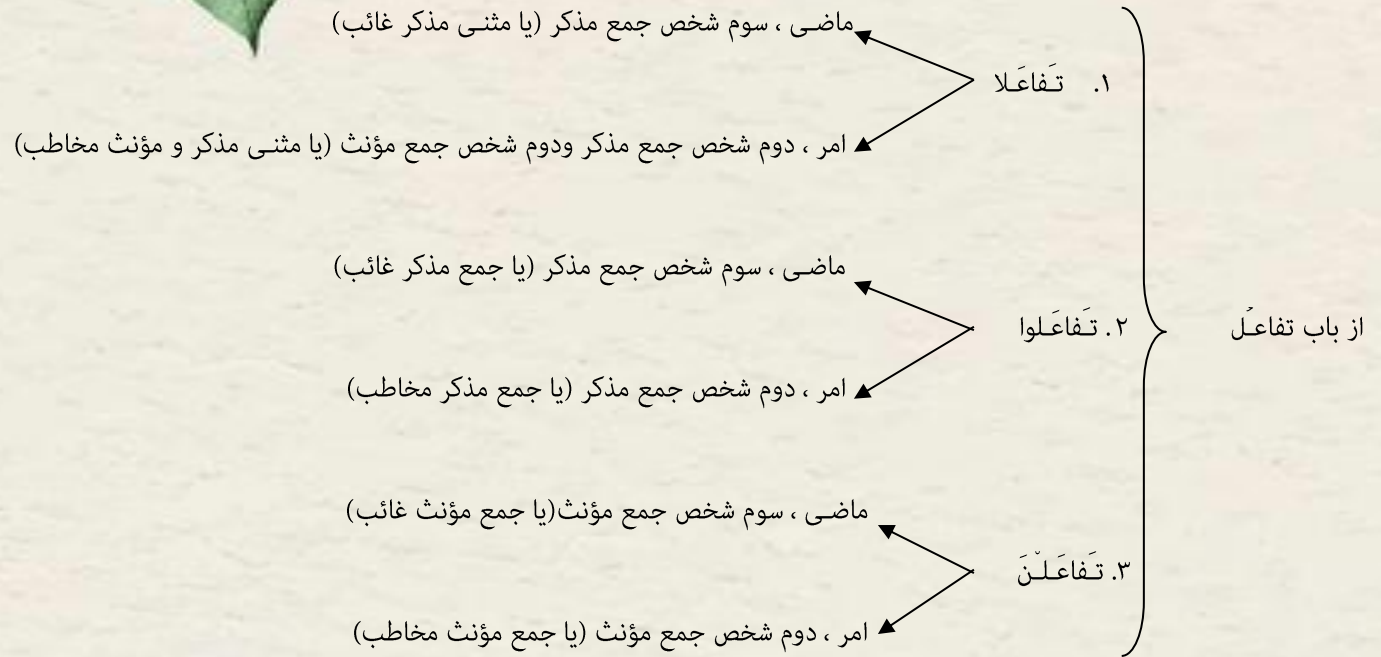
توجه :

۱. وزن دوم مصدر باب تفعیل ، « تَفْعِلَة » است . مانند : تَفْرِقَة، تَفْرِقَة

۲. وزن دوم مصدر باب مفاعلة ، « فَعَال » است . مانند : دِفَاع، قِتَال

مهم : ۳. همزه ی امر باب افعال ، همیشه همیشه همیشه مفتوح است . مانند : اُكْرِم (گرامی بدار)

۴. در صرف افعال مزید ، گاه پیش می آید که بعضی از زمان ها و صیغه ها دارای وزن مشترک می گردند . راه تشخیص آن ها جمله است . این وزن ها از این قرارند :

باب	ماضی	مضارع	امر	مصدر	حروف زائد	منظور از باب
استفعال	اسْتَفْعَلَ	يَسْتَفْعِلُ	اسْتَفْعِلْ	استفعال	همزه - س - ت	طلب و درخواست
	اسْتَغْفَرَ	يَسْتَغْفِرُ	اسْتَغْفِرْ	استغفار		
افتعال	اِفْتَعَلَ	يِفْتَعِلُ	اِفْتَعِلْ	افتعال	همزه - ت	اثر پذیری
	اِفْتَحَّ	يِفْتَحُّ	اِفْتَحِّحْ	افتتاح		
انفعال	انْفَعَلَ	يَنْفَعِلُ	انْفَعِلْ	انفعال	همزه - ن	اثر پذیری
	انْقَلَبَ	يَنْقَلِبُ	انْقَلِبْ	انقلاب		
تفعّل	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلْ	تفعّل	ت - تکرار عین الفعل	اثر پذیری
	تَقَدَّمَ	يَتَقَدَّمُ	تَقَدَّمْ	تقدم		
تفاعل	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ	تفاعل	ت - الف	مشارکت
	تَكَاتَبَ	يَتَكَاتَبُ	تَكَاتَبْ	تکاتب		
تفعیل	فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	فَعِّلْ	تفعیل (تَفَعَّلَة)	تکرار عین الفعل	متعدی ساختن فعل
	قَدَّمَ	يُقَدِّمُ	قَدِّمْ	تقدیم		
مفاعلة	فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	فَاعِلْ	مفاعلة (فعال)	الف	مشارکت
	دَافَعَ	يُدَافِعُ	دَافِعْ	مدافعة (دفاع)		
إفعال	أَفْعَلَ	يُفْعِلُ	أَفْعِلْ	إفعال	همزه	متعدی ساختن فعل
	أَحْسَنَ	يُحْسِنُ	أَحْسِنْ	إحسان		

الرقم	الفعل	المضارع	الأمر	المصدر	الباب
١	قَالَ				
٢	عَوَّضْتَنِي				
٣	انصرفتُم				
٤	أَجْلَسُ				
٥	تَفَاهَمُوا				
٦	أَدُّ بِنِي				
٧	تَحَارَبُوا				
٨	انْتَشَرْتُ				
٩	اشْتَغَلْتُمَا				
١٠	تَخَرَّجْنَا				
١١	اسْتَرْحَمْتُ				

حقيقي